УДК 355.231.1:[355.233.231.1:784.71](476)

К. У. Петрачкоў, Н. Р. Тагільцава

Выхаваўчы патэнцыял страявой песні ў музычнай адукацыі ў расійскіх і беларускіх навучальных установах

Артыкул прысвечаны актуальнасці навучання выкананню страявых песень як істотнага складніка ў патрыятычным выхаванні кадэтаў, школьнікаў і моладзі. Аналізуюцца тэндэнцыі росту запатрабаванасці ў галіне музычнай адукацыі такога жанру, як страявая песня, яе моцны выхаваўчы і педагагічны патэнцыял.

Адрасаваны выкладчыкам кадэцкіх адукацыйных устаноў і арганізацый, педагогам агульнаадукацыйных школ і дадатковай адукацыі, кіраўнікам маладзёжных аб'яднанняў.

Сучасныя тэндэнцыі развіцця грамадства з'яўляюцца галоўнай прычынай значных перамен і падзей у галіне адукацыі. У сённяшніх умовах ажыццяўлення навучальнай дзейнасці, якая непасрэдна звязана з галоўнымі пытаннямі рэалізуемай дзяржаўнай маладзёжнай палітыкі ў Рэспубліцы Беларусь і Расійскай Федэрацыі, гэтаму надаецца важнае значэнне, паколькі прымяненне выпрацаванага дзяржаўнымі структурамі падыходу да выхавання падрастаючага пакалення з'яўляецца асноўнай прычынай падтрымання стабільнасці ў краінах і далейшага паспяховага росквіту сучаснага расійскага і беларускага грамадства.

У пачатку XXI ст. у сістэме адукацыі асабліва актуалізаваны інтарэс даследчыкаў, школьных настаўнікаў, адміністрацыі школ (а таксама педагогаў дадатковай адукацыі), кіраўнікоў грамадскіх аб'яднанняў да пытанняў ажыццяўлення патрыятычнага выхавання.

Гаворачы аб патрыятычным выхаванні, падкрэслім, што ў апошні час значна вырас запыт грамадства на прывіццё ідэй патрыятызму, папулярызацыю ваеннай і дзяржаўнай службаў. Гэта выяўляецца ў падвышаных патрабаваннях надаваць асаблівую ўвагу пачатковай ваеннай падрыхтоўцы падлеткаў, таксама прасочваецца тэндэнцыя з боку бацькоў накіроўваць сваіх дзяцей на паступленне менавіта ў спецыялізаваныя кадэцкія навучальныя ўстановы. Дадзеныя акалічнасці адлюстроўваюцца і ў кантэксце музычна-педагагічнага напрамку ў сістэме спецыялізаванай кадэцкай адукацыі на ўроках музыкі [5].

Гаворачы аб гэтым напрамку кадэцкай адукацыі, мы маем на ўвазе прынятую сістэму арганізацыі заняткаў на ўроках музыкі, якая рэалізуецца ў рамках агульнаадукацыйнай школьнай праграмы Беларусі

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

і Расіі не толькі ў сярэдняй школе, але і ў прэзідэнцкіх, кадэцкіх навучальных установах розных сілавых міністэрстваў той ці іншай спецыяльнай і прафесійнай накіраванасці.

Згодна статыстыцы, у Расіі сёння дзейнічаюць 3558 кадэцкіх і казачых адукацыйных устаноў, а таксама каля 9 прэзідэнцкіх кадэцкіх вучылішчаў. У 50 суб'ектах Расійскай Федэрацыі налічваецца 150 адукацыйных арганізацый са спецыяльнымі найменнямі, у 3351 агульнаадукацыйнай арганізацыі ёсць кадэцкія і казачыя класы. Акрамя таго, існуе 57 сярэдніх прафесійных адукацыйных арганізацый, а таксама падведамасныя адукацыйныя ўстановы спецыяльнай накіраванасці, у прыватнасці розных сілавых міністэрстваў. У 150 школах са спецназвамі створана больш за 1300 кадэцкіх і казачых класаў, у якіх навучаецца каля 40 тыс. чалавек.

Адной з яркіх і эфектыўных формаў рэалізацыі і патрыятычнага выхавання ў названых спецыяльных і агульнаадукацыйных установах у галіне музычнай педагогікі з'яўляюцца агляды строю і песні, якія карысталіся папулярнасцю яшчэ ў 60–80-я гг. XX ст. Выключаныя са школьнага выхаваўчага працэсу, у нашыя дні яны зноў паўсюдна ўкараняюцца ў сістэму выхаваўчай работы, што рэгламентавана ва ўнутраных актах навучальных устаноў.

Агляды строю і песні ажыццяўляюцца ў агульнаадукацыйных школах і розных спецыялізаваных навучальных установах: кадэцкіх карпусах і школах [3], у маладзёжных аб'яднаннях. Можна канстатаваць і той факт, што і ў грамадскіх маладзёжных арганізацыях таксама прысутнічаюць і праводзяцца агляды-конкурсы страявых песень [10]. Падчас падрыхтоўкі да іх падлеткі адпрацоўваюць страявы крок, трэніруюцца ў дасягненні пэўнай выпраўкі, паспяхова злучаючы з гэтым выкананне патрыятычных песень.

Што паслужыла прычынай вяртання гэтых традыцый у сістэму выхавання школьных і кадэцкіх арганізацый, акрамя сучасных і важных напрамкаў у маладзёжнай палітыцы? Можна перш за ўсё канстатаваць, што змянілася само грамадства, мадэль сацыяльных паводзін. Галоўнай прычынай стала ўнутраная трансфармацыя і пераасэнсаванне ідэй і поглядаў на рэалізацыю менавіта адукацыйнага працэсу ва ўсіх яго ўдзельнікаў, асабліва старэйшага педагагічнага пакалення, а таксама бацькоў.

Акцэнтуалізаванае ў сістэме новых, створаных сілавымі ведамствамі Расіі суворАўскіх, прэзідэнцкіх кадэцкіх навучальных устаноў, аднаўленне традыцый выклікае ўсебаковую падтрымку. У апошнія гады мы фіксуем і павышаны запыт беларускага грамадства на неабходны патрыятычны склад выхавання: папулярызацыю і ўкараненне дзяржаўнай сімволікі і яе атрыбутаў (гімна, герба, Дзяржаўнага сцяга), прывіццё

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

і выхаванне з малых гадоў любові да Радзімы. Назіраецца імкненне бацькоў рыхтаваць дзяцей для дзяржаўнай службы ў інтарэсах Айчыны, народа і дзяржавы.

Закранаючы такую галіну адукацыі, як музычная педагогіка, і адзначаючы яе ролю ў пытаннях патрыятычнага выхавання, звернем увагу на выхаваўчы патэнцыял страявой песні, які рэалізуецца і здольны раскрыцца менавіта на практычных музычных занятках: на ўроках музыкі, калі ажыццяўляецца развучванне песень, а потым на ўрачыстых мерапрыемствах і пры правядзенні розных рытуалаў навучальнай установы, калі падлеткамі прадстаўлены якасна падрыхтаваны і па-мастацку дасканала аформлены лепшы варыянт выканання страявой песні.

Несумненна, у рамках адукацыйнага працэсу (школы, кадэцкай навучальнай установы і да т. п.) такія рытуалы і пазаўрочныя мерапрыемствы выхаваўчай накіраванасці як, напрыклад, конкурсы на лепшае выкананне страявой песні, а таксама ўрокі музыкі, адлюстроўваюць функцыянальнасць музычных вучэбных заняткаў пры рэалізацыі педагагічнага і выхаваўчага працэсу, а таксама здольны падкрэсліць іх пазітыўнае значэнне ў пытаннях патрыятычнага выхавання.

Спынімся коратка на паняцці «страявая песня» (marching song). Яна ўяўляе сабой гістарычную разнавіднасць ваеннай песні. Дадзены выгляд такога твора мае асаблівае прызначэнне – падтрымліваць пэўны рытм і тэмп кроку і руху, які задаецца рытмам і тэмпам песні.

Музычная асаблівасць страявых песень падкрэсліваецца наяўнасцю рухальна-маторнай асновы, бо менавіта маршавасцю вызначаецца іх жанравая музычная прырода. Вялікае сэнсавае значэнне надаецца тэксту песні, яе мастацкаму вылучэнню, разнастайнасці сігнальных элементаў, асаблівасцям рытмічнай мовы і агульнай характэрнай спецыфіцы выканання.

Вельмі важную ролю для страявой песні выконвае яе прызначэнне, якое паказвае непасрэдную і прыкладную, дапаможную функцыянальнасць, але толькі ў кантэксце таго ці іншага рытуалу альбо жыццёвай падзеі. Менавіта сувязь страявой песні і яе карэляцыя з жыццёвым прызначэннем (у мастацка-рэжысёрскім выкананні масавых мерапрыемстваў, цырыманіяльна-бытавым аспекце) узмацняе яе значнасць не толькі як кампазіцыі, але і як музычнага твора, што дазваляе нам разглядаць такую песню ў якасці феномена і з’явы ў культуры і музычнай педагогіцы. У гэтым закладзена далейшая перспектыва даследавання страявой песні для differently рознабаковага вывучэння: не толькі ў педагагічным аспекце, але і ў мастацтвазнаўчым кантэксце.

Зыходзячы з задачы максімальна раскрыць выхаваўчыя магчымасці страявой песні, паспрабуем спачатку звярнуцца да агульнага лексічнага значэння паняцця «патэнцыял». У крыніцах навуковай энцыклапедыч-

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

най літаратуры пад гэтым тэрмінам звычайна разумеюць магчымасці, ці здольнасці, альбо рэсурсы. Аднак усё пералічанае не адпавядае поўнаму раскрыццю сэнсу паняцця [7; 9, с. 238].

У навуковай літаратуры, прысвечанай розным праблемам педагогікі, няма адзінага рэгламентаванага вызначэння і агульнай адзінай трактоўкі і дэфініцыі паняцця «педагагічны патэнцыял» [4]. Аднак, супаставіўшы ўсе яго трактоўкі, мы вылучылі вызначэнне В. Р. Бачаровай [1]: зыходзячы з ідэі накіраванасці сацыяльнасці педагогікі, яна тлумачыць педагагічны патэнцыял як уласцівую чалавеку і соцыуму ў цэлым асаблівасць мець пэўныя здольнасці, рэсурсы, накіраваныя на фарміраванне і развіццё асобы ў працэсе яе адукацыі і выхавання, гэта азначае – утвараць, развіваць і ажыццяўляць педагагічныя функцыі і іх уздзеянне, якія складаюцца ў прамым альбо апасродкаваным уплыве на працэс адукацыі.

Педагагічны патэнцыял страявой песні з'яўляецца не статычным, а пастаянна эвалюцыянуе, што аднолькава ўласціва любому выканаўчаму віду дзейнасці, у тым ліку і такому, як агляды страявых песень. Дынамічнасць выканаўчага працэсу абумоўлівае пераход суб'ектаў навучальнага працэсу з аднаго стану ў іншы, больш дасканалы і вышэйшага якаснага мастацкага ўзроўню.

Звернемся ў рамках даследавання да паняцця «выхаваўчы патэнцыял». Аналіз псіхолага-педагагічнай літаратуры паказвае, што адзінства ў яго вызначэнні і змесце таксама няма. Характарыстыка спалучаных элементаў выхаваўчага патэнцыялу вар'іруецца ў залежнасці ад пункту гледжання аўтараў на сутнасць аналізуемай катэгорыі, мэт і задач даследавання.

У дадзеным артыкуле мы не пералічваем разнастайнасць тлумачэнняў і значэнняў гэтага тэрміна, але прадстаўляем яго як асаблівую характарыстыку і частку адукацыйнага і педагагічнага працэсу, дзе страявая песня пацвярджае і рэалізуе свой моцны велізарны і выхаваўчы педагагічны патэнцыял. У кантэксце дадзенага даследавання і карэляцыі страявой песні з такім паняццем, як «выхаваўчы патэнцыял», нам найбольш падыходзіць трактоўка І. В. Герлах: выхаваўчы патэнцыял – гэта схільнасць да творчасці, якая забяспечвае развіццё асобы ў залежнасці ад яе магчымасцей і творчых здольнасцей, а сродкі сацыяльна-культурнай дзейнасці разглядаюцца як інструменты дасягнення пастаўленых мэт [2]. Гэта значыць якраз тое, чым кадэты і школьнікі маюць магчымасць займацца на ўроках і занятках музыкай: непасрэдна працаваць над выкананнем страявой песні і адначасова развіваць творчыя здольнасці. Страявая песня – гэта перш за ўсё музыка, а музыка – унікальны магутны сродак, які валодае эмацыянальным уплывам на чалавека, яго волю і пачуцці [6].

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

У педагагічнай навуцы прысутнічае дастатковая колькасць работ, прысвечаных патрыятычнаму выхаванню, але пры гэтым ніхто з аўтараў у сферу навуковых інтарэсаў не ўключыў пытанне аб навучанні выкананню страявых песень з навучэнцамі кадэцкіх і вучнямі адукацыйных установ. У межах дадзенага даследавання мы можам сцвярджаць, што страявая песня, з'яўляючыся самастойным мастацкім творам з сэнсавай накіраванасцю і музычным матэрыялам, у кантэксце сённяшняга часу валодае пэўным і ўнікальным не толькі выхаваўчым патэнцыялам, але і педагагічным, уплываючы на эмацыянальную і пачуццёвую сферу слухачоў і навучэнцаў, натхняючы іх да дзеянняў пры выкананні страявой песні і імкнення да добрых спраў, якія павышаюць іх асабістую матывацыю. Таму адной з галоўных выхаваўчых функцый страявой песні з'яўляецца агульнае яе выкананне, якое заключана ў адзінстве і згуртаванасці падлеткавага калектыву, што адназначна пазітыўна спрыяе ўмацаванню і падтрымцы агульнага маральна-псіхалагічнага стану.

Варта прызнаць, што педагагічны і мастацтвазнаўчы патэнцыял страявой песні яшчэ недастаткова даследаваны, заслугоўвае ўсебаковага далейшага вывучэння і ўвагі, можа быць разгледжаны асобна ў галіне музычнай педагогікі, у межах ажыццяўлення мастацка-сцэнічнай і рэжысёрскай ідэі, а таксама прадстаўляе пэўную цікавасць у пытаннях рэалізацыі патрыятычнага выхавання, непасрэдна на практыцы не толькі кадэцкай, але і ў агульнаадукацыйнай дзейнасці.

1. *Бочарова, В. Г.* Социальная микросреда как фактор формирования личности школьника : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / В. Г. Бочарова. – М., 1991. – 400 с.

2. *Герлах, И. В.* Воспитательный потенциал молодежной общественной организации «Клуб ролевых игр» [Электронный ресурс] / И. В. Герлах // Вестник КГУ. – 2007. – № 3. – Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/vospitatelnyy-potentsial-molodyozhnoy-obschestvennoy-organizatsii-klub-rolevyh-igr. – Дата доступа: 21.11.2021.

3. *Кашина, Н. И.* К вопросу о механизмах формирования культурной идентичности казаков-кадет средствами музыкальной культуры казачества / Н. И. Кашина, Н. Г. Тагильцева // Педагогическое образование в России. – 2012. – № 3. – С. 188–190.

4. Педагогический потенциал // Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад ; редкол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова [и др.]. – М., 2003. – С. 274.

5. *Петрачков, К. В.* Технология обучения строевому пению учащихся кадетских школ [Электронный ресурс] / К. В. Петрачков // Педагогика искусства. – 2014. – № 4. – Режим доступа: //www.art-education.ru/AE-magazine/archive/nomer-42014/petrachkov.pdf. – Дата доступа: 21.11.2021.

6. *Петрачков, К. В.* Патриотическое воспитание на уроках музыки в кадетских и в общеобразовательных учреждениях / К. В. Петрачков // Проблемы современного музыкального образования: бакалавриат, общее и дополнительное образование детей и юношества : сб. науч. тр. / отв. ред. Л. В. Матвеева. – Екатеринбург, 2017. – С. 68–74.

7. Потенциал // Новейший толковый словарь русского языка / гл. ред. С. А. Кузнецов ; редкол.: К. С. Горбачевич, А. Я. Дегтярев, Ф. П. Сороколетов. – М. : Рипол-Норинт, 2008. – С. 375.

8. *Чамкаева, Е. П.* Сущность понятия «воспитательный потенциал молодежных объединений» в немецкой педагогике [Электронный ресурс] / Е. П. Чамкаева //

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Молодой ученый. – 2012. – № 5 (40). – С. 536–539. – Режим доступа: https://moluch.ru/archive/40/4831/. – Дата доступа: 21.11.2021.
9. *Шафиков, М. Т.* Потенциал: сущность и структура / М. Т. Шафиков // Социально-гуманитарные знания. – 2002. – № 1. – С. 236–246.

K. Petrachkov, N. Tagiltseva

Educational potential of marching songs in music education in Russian and Belarusian educational institutions

The article is devoted to the issue of the relevance of training to perform marching songs in order to instill patriotic education in cadets, schoolchildren and youth. It analyzes the tendencies of growing demand in the field of music education of such genre as marching song, its strong educational and pedagogical potential. The article is addressed to teachers of cadet educational institutions and organizations, teachers of secondary schools and additional education, heads of youth associations.

Дата паступлення артыкула ў рэдакцыю: 25.11.2021.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ